

“YULDUZLI TUNLAR” ROMANI YAPON TILIDA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10336152>

Umidbek SAIDOV,

TDSHU stajor-o‘qituvchisi, Toshkent, O‘zbekiston.

Tel: +998(90) 788 – 45 – 47; Email: sasisuseso@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu maqola Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romaninig yapon tiliga tarjimasi tahliliga bag‘ishlangan bo‘lib, unda asosiy e‘tibor romandagi bo‘lim sarlavhalarining yapon tiliga tarjimasi, bevosita yoki bilvosita tarjimaning o‘ziga xos jihatlariga qaratiladi.

Kalit so‘zlar: sarlavha tarjimasi, frazeologiyalar tarjimasi, kommunikatsiya maqsadi, ekvivalent, yaponcha tarjima, grammatik shakl.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу романа Пиримкула Кадилова «Звёздные ночи» на японском переводе. В статье будут рассмотрены вопросы посредственного или непосредственного перевода, также, будет дан анализ перевода заглавий на японском языке.

Ключевые слова: перевод заглавия, перевод фразеологизмов, цель коммуникации, эквивалент, японский перевод, грамматическая форма.

Abstract. This article is devoted to the analysis of Pirimkul Kadirov’s novel “Starry Nights” in Japanese translation. The article will discuss issues of mediocre or direct translation, and will also provide an analysis of the translation of titles in Japanese.

Key words: title translation, phraseology translation, communication purposes, equivalent, Japanese translation, grammatical form.

Atoqli o‘zbek adibi Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romani ilk bor 1979 – yilda nashr etilgan va butun jahon adabiyoti durdonalari qatoridan o‘z o‘rnini egallab kelayapti, desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Sababi, roman hozirga qadar dunyoning turli tillari jumladan, ingliz, rus, qirg‘iz, qoraqalpoq, qozoq, urdu, turkman, turk, hind, bengal tillariga tarjima qilingan.[13] Romanning ilk nashr yilidan to hozirgacha bosib o‘tgan yo‘lini 2 ga ajratish mumkin. Birinchisi, 1999 – yilgacha bo‘lgan davr, ikkinchisi – 1999 yildan keyingi davr. Pirimqul Qodirov aynan 1999 – yilni, ya’ni XX – asrning oxirgi yili va XXI – asrning birinchi yili bo‘lag‘asini tanlagani, ikki davr kesishuvini o‘zi istab, ongli ravishda tanlaganmi yoki tasodifmi no‘malum. Ammo shu aniqki, roman XX – asr nashri va XXI – asr

nashri deb nomlasa bo‘ladigan 2 qismga bo‘lingan. Nima uchun bunday ekanligining sababi, 1999 – yildan keyingi yillarda roman “to‘ldirilgan nashr” degan nom bilan chiqa boshlaydi. Buning sababini quyida ko‘rib chiqamiz.

XX asrda roman 5 marotaba nashrdan chiqqan: 1979, 1981, 1985, 1988, 1990-yillarda. XXI asrda ham 5 marotaba nashrdan chiqqan: 2002, 2006, 2009, 2016, 2019-yillarda. Agar biz 1999-yilgacha bo‘lgan romandagi qism va bo‘lim sarlavhalarini 1999 – yildan so‘ng nashr etilgani bilan qiyoslasak, nima uchun 2 qismga bo‘linayotgani va nima uchun “to‘ldirilgan nashr” ekanligi darhol tushunib olamiz.

XX – asrda chop etilgan kitoblarda bo‘limlar soni 16 ta; 1 – qismda 9 ta bo‘lim va 2 – qismda 7 ta bo‘lim. XXI – asrdagi nashrlarda 16 tadan 20 taga ko‘payadi, 1 – qismda 11 ta bo‘lim, 2 – qismda 9 ta bo‘lim. “To‘ldirilgan nashr” degan nom ham ayni shu sababdan berilgan. O‘zgarishlar faqat bo‘limlar sonini ko‘payishida bo‘lmay, qism sarlavhalarida ham kuzatiladi. Masalan, 1999 – yilgacha bo‘lgan nashrdagi qism sarlavhalari “Arosat” va “Falakning gardishi” deb nomlangan bo‘lsa, 1999 – yildan so‘ngi nashrlarda “Arosat” va “Taqdir taqozosi” deb nomlana boshlanadi. Qiziq jihati esa, “Taqir taqozosi” 1999 – yilgacha bo‘lgan nashrlarda Ibrohim Lodiya va Zahiriddin Muhammad Bobur o‘rtasida bo‘lib o‘tadigan jang voqealarini yoritib berishga qaratilgan bo‘lim sarlavhasi bo‘lgan. Ammo, “to‘ldirilgan nashr”larda esa “Taqdir taqozosi” qism sarlavhasiga aylangan. Panipatdagi voqealarni yoritib beruvchi bo‘lim sarlavhasi esa “Yo hayot, yo mamot” degan nomga o‘zgaradi. Bo‘lim sarlavhalari bilan bog‘liq yana bir o‘zgarish, 2 – qismdagi 1 – bo‘lim nomi 1999 – yilga qadar “To‘lgan paymonalar” deb nomlangan bo‘lsa, so‘ng “Paymonasi to‘lganlar” deb o‘zgaradi. “Falakning gardishi” degan 2 – qism nomidan esa voz kechiladi. Yana bir o‘zgarish joy nomiga tegishli bo‘lib, 1999 – yilgacha bo‘lgan nashrda “Isfara” degan nom “to‘ldirilgan nashr”larda “So‘x” nomiga o‘zgaradi.

Yuqorida keltirib o‘tilgan izohlar bejiz emas. Sababi, Yamaguchi Hisako (山口久子) qalami ostida, Pirmqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” yohud “Bobur” romani yapon tiliga tarjima qilinib, birinchi nashri 2022 – yilning yozida chop etildi. Tarjimashunos tadqiqotchi sifatida, ushbu tarjima e‘tiborni o‘ziga jalb qildi va bir necha qiziqtirgan savollar paydo bo‘ldi;

1. roman bevosita tarjimami yoki bilvosita tarjima?
2. agar roman bevosita tarjima bo‘lsa, nechanchi yildagi nashrdan tarjima qilingan?
3. agar roman bilvosita tarjima bo‘lsa, qaysi til tarjimasi asos qilib olingan?

4. romandagi sarlavhalar yaponcha tarjimada yozuvchi nazarda tutgan fikrni tarjimon yetkazib bera olganmi yoki aslidan chekinishlar bo‘lganmi?

Shu savollarga javob topish maqsadida ushbu maqolani yozishga ahd qildim. Roman qaysi tildan tarjima qilingan? Tarjimon bilan aloqa o‘rnatishning iloji bo‘lmayotgi uchun, qaysi tildan tarjima qilingaligi haqida bevosita dalilimiz yo‘q. Tarjimon o‘z kitobida bu haqida hech qanday ma‘lumot bermagan. Ammo bilvosita dalillar yetarlikcha. Yulduzli tunlar romani dunyoning bir qancha tillariga tarjima qilingani haqida aytib o‘tildi. Aytib o‘tilgan tillarning ichida aksariyat qismi yaponlar uchun notanish va keng o‘rganilmaydigan til ekanligini hisobga olsak ingliz yoki rus tilidan tarjima qilingan mantiq aniqdek tuyiladi. Ammo, ingliz yoki rus tillaridagi sarlavhalar tarjima strukturasi yapon tilidagi tarjima strukturasi qiyoslab ko‘rsak, bu ikki tildan ko‘ra o‘zbek tilidagi asliga mos ekanligini bilamiz.

Agar, roman bevosita tarjima qilingan desak, nechani yilgi nashridan degan savol paydo bo‘ladi. Javob aniq, 1999 – yilga qadar bo‘lgan nashrdan, aniqrog‘i 1979 – yilgi birinchi nashrdan qilingan deb, ishonch bilan, aytsak bo‘ladi. Chunki, sarlavhalar tarjima strukturasi aynan shu nashrga eng yaqini. Shu sababdan, tarjima va aslning qiyosiy tahlilida ham ayni shu 1979 – yilgi nashrni asos qilib olamiz.

Qaysi tildan, qaysi nashrdan tarjima qilinganligi haqida tushunchaga ega bo‘lgach, navbat sarlavhalar tahliliga keldi.

Sarlavhalar tahlilini 1 – qismning, 1 – bo‘limdan boshlaymiz. 1 – bo‘lim, “Qil ustida turgan taqdir” deb nomlanadi va yaponchada 「危機一髪」 [kiki ippatsu] (so‘zma so‘z tarjimada: tahlika qil) deb berilgan.

Tarjimaga bir qaraganda tushunarsizdek tuyilishi mumkin, ammo, yapon tili iyeroglifik yozuvga¹ asoslangani sabab, ikki og‘iz so‘z bilan murakkab jarayonlarni ifodalash kabi so‘z o‘yinlari san’ati mavjud. Yamaguchi Hisako, Pirmqul Qodirov nazarda tutgan fikrni yapon kitobxoniga yetkazib berishda tarjimani aynan “qil” so‘ziga bog‘lagan holda qoyilmaqom amalga oshirgan. “Qil ustida turish” bu qiyosiy ibora bo‘lib soch tolasi qalinligidek “Sirot ko‘prigi”dan o‘tish tushuniladi. Yozuvchi 1 – bo‘limga bunday nom berish orqali Temuriylar saltanatidagi Movaraunnahrda ijtimoiy, siyosiy vaziyatning naqadar tahlikali ahvolda ekanligini ifodalashga harakat qilgan. Yapon tilida ham ana shunday tahlika va og‘ir vaziyat ifodasini beruvchi aniq ibora tanlangan.

2 – bo‘lim “Ajalg davoyo‘q” deb nomlanib, yaponcha tarjimada 「死につける薬はない」 [shi ni tsukeru yaku wa nay] (so‘zma - so‘z tarjimada: Ajalga

¹ Iyeroglifik yozuv – fonetik yozuvdan farqli ravishda, so‘zni ohangiga qarab emas, so‘zni mazmun va ma‘nosini tasvir orqali aks ettirib ifodalash uslubi.

surtadigan malham yo‘q) deb berilgan. Ham so‘zlarni ishlatish jihatidan, ham nom tanlash jihatidan asliga monand tarjima bo‘lgan.

3 – bo‘lim, “Gul va quyun” deb nomlanib, yaponchada ham so‘zma – so‘z 「花と竜巻」 [hana to‘ tatsumaki] deb tarjima qilingan.

4 – bo‘lim, “Jasoratning jazosi” deb nomlanib, yaponchada 「勇氣に対する報い」 [yuuki ni taysuru mukuy] (so‘zma – so‘z tarjimada: jasoratga nisbatan mukofot deb tarjima qilingan.

Nima uchun aynan “mukofot”? Sababi, zamonaviy yapon tilidagi 「報い」 [mukuy] degan so‘z “jazo” ma’nosini beruvchi qo‘shirnoq ichidagi “mukofot”dir. Yapon tilida “jazo” ma’nosini beruvchi aniq 「罰」 [batsu] degan so‘z mavjud². Biroq, Pirmqul Qodirov bo‘limni nomlashda noodatiy mantiq o‘yinidan foydalangan ekanligini ifodalash uchun 「罰」 [batsu] so‘zi noo‘rin bo‘lgan bo‘lar edi. Aynan 「報い」 [mukuy] so‘zi, bu sarlavhada qandaydir hazil, qarama – qarshilik mavjudligiga ishora qiladi. Mumtoz badiiyatda har qanday jasorat mukofotlanishi nazarda tutiladi va oddiy kitobxonlarga ham bu tanish mantiq, yozuvchi esa jasorat jazolanadi deb mumtoz badiiyat belgilagan qonuniyatdan chekingan. Tarjimonning vazifasi ham mana shu oksimoronni yetkazib berishdan iborat bo‘lgan va Yamaguchi Hisako bu ishni mohirlik bilan amalga oshirgan.

5 – bo‘lim, “Najot qayerda?” deb nomlanib, yaponchada 「救いはいずこに」 [sukuy va izuko‘ni] deb tarjima qilingan. Tarjima so‘zma – so‘z aniq va badiiylik bilan amalga oshirilgan. Yapon tilida “qayer” ma’nosini beruvchi 2 so‘z bor; 「どこ」 [do‘ko‘], 「いずこ」 [izuko‘]. 1 – so‘z kundalik suhbatda foydalaniladigan oddiy so‘z bo‘lsa, 2 – so‘z badiiy matnlarda uchraydi. Tarjimon aynan 「いずこ」 [izuko‘] degan so‘zdan foydalanib yapon kitobxoniga nafaqat aniq, balkim, intizorlik ma’nosini chuqurlashtiruvchi tuyg‘uni ham yetkazib bera olgan.

6 – bo‘lim, “Zafar va kulfat” deb nomlanib, yaponchaga 「勝利と苦惱」 [sho‘uri to‘ kuno‘u] deb so‘zma – so‘z tarjima qilingan.

7 – bo‘lim, “Uvol bo‘lgan orzular” deb nomlanib, yaponchaga 「挫折した夢」 [zasettsu shita yume] (so‘zma – so‘z tarjimada: singan orzu (lar)) deb tarjima qilgan. Yapon tilida orzular aynan “sinadi”, shu sababdan ham “uvol” so‘zi yapon tilida “sinish” so‘ziga o‘zgargan. Ammo yapon tilidagi 「夢」 [yume] degan so‘zni “orzular” deb tushunsa ham bo‘ladi, “orzular” deb ham tushunsa bo‘ladi. Sababi, yapon tilida, Ot so‘zlarga qo‘shib ishlatiladigan “lar” qo‘shimchasi mavjud emas.

² Rus yozuvchisi Dostoyevskiyning “Преступление и наказание” asari o‘zbekchaga “Jinoyat va jazo” deb tarjima qilingan bo‘lsa, yaponchada esa 罪罰 [tsumi to‘ batsu] deb tarjima qilingan.

Odatda, ko‘p ekanligi yoki bir dona ekanligi kontekstni o‘zida berilgan bo‘ladi. Asli bilan tanish bo‘lmagan yapon kitobxoniga uchun “orzu” bo‘lyaptimi yoki “orzular”, tushunarsiz.

8 – bo‘lim “Hal qiluvchi olishuv” deb nomlangan. Yaponchada 「運命を決める戦い」 [ummei o‘ kimeru tatakay] deb tarjima qilingan. Tarjima aniq bajarilgan desak xato bo‘lmaydi. 「運命を決める」 [ummei o‘ kimeru] tarjimada “taqdirni belgilovchi” degan ma‘noni bersa, 「戦い」 [tatakay] so‘zi o‘zbek tilidagi “olishuv” so‘ziga mos.

9 – bo‘lim “Ko‘chki bosgan buloq” degan sarlavha yaponchada 「山崩れで埋まった泉」 [yama kuzurede umatta izumi] (so‘zma - so‘z tarjimada: Ko‘chkida to‘lgan buloq) deb tarjima qilingan. Mantiq shunday bo‘lyaptiki, o‘zbeklarda ko‘chki bossa, yaponlarda ko‘chki sabab to‘lib qoladi.

1 – qism bo‘lim sarlavhalari tarjimasi haqida muhtasar qilib aytadigan bo‘lsak, tarjimon mahorati e‘tiborga sazovor. O‘zbek tili, o‘zbek madaniyatini tushunishga harakat qilib, Pirmqul Qodirov nazarda tutgan fikrlarni yapon kitobxoniga tushunarli ravishda yetkazib berishga urungan. Tarjimada esa grammatik shakl va leksik ma‘nolarni saqlab qolishga intilgan.

Navbat 2 – qism bo‘lim sarlavhalari tahliliga keldi.

1 – bo‘lim “To‘lgan paymonalar” deb nomlangan va yaponchaga 「飲み干された人生の杯」 [nomi hosareta jinsey no pay] (so‘zma so‘z tarjimada: ichib quritilgan inson hayoti qadah) deb tarjima qilingan.

O‘zbek tili izohli lug‘atiga ko‘ra “Paymonasi to‘lish” – sabr kosasi to‘lish degan ma‘noni beradi.[3] Bu sarlavhadagi yashirin “sabri tugash” ma‘nosini beruvchi mazmuni tarjimon ilg‘amay qolganga o‘xshaydi, sarlavha tarjimasi asliga monand bo‘lmay qolgan. Birinchidan, yapon tilida “qadah” so‘zi bilan bog‘liq sabri tugash manosi beruvchi ibora mavjud emasligi sabab, tarjimada aytilgan gap o‘zbekcha asli bilan tanish bo‘lmagan yapon kitobxoniga uchun tushunarsiz darak gapga aylanib qoladi. Ikkinchidan, yaponcha tarjimada aslidagi “qadah” so‘zini saqlab qolishga urungan, ammo “to‘lish” so‘zini “ichib quritish” ga o‘zgartirgan. Natijada “sabri tugash” manosidan ko‘ra “o‘lish” ma‘nosiga yaqin tarjima bo‘lib qolgan. Bu holatda 「堪忍袋の緒が切れた者」 [kannin bukuro‘ no‘ o‘ ga kireta mo‘no‘] (so‘zma - so‘z tarjimada: sabr haltasining bog‘ichi qirqilgan inson) deb nomlansa, ham badiiylik jihatdan, ham asli nazarda tutgan mazmuni yoritish jihatdan, maqsadga muvofiq bo‘lar edi.

2 – bo‘lim “Ikki qilich orasida” deb nomlanib, yapon tiliga 「二つの剣の間で」 [futatsu no‘ kenno‘ aidade] deb so‘zma – so‘z tarjima qilingan. Vaholanki,

yapon tilida tahlika holatini ifodalovchi “qilich” soʻzi ishlatilgan bunday ibora mavjud boʻlmasda yapon kitobxoniga gap nima haqida ketayotganini tushuna oladi.

3 – boʻlim “Toshgan daryo oʻzan izlaydi” deb nomlanib, yaponchaga 「氾濫した川は水路を探す」 [hanran shita kawa va suyroʻ oʻ sagasu] deb soʻzma – soʻz tarjima qilingan.

4 – boʻlim “Yangi qirgʻoqlar” deb nomlanib, yapon tiliga soʻzma – soʻz 「新しい岸辺」 [atarashii kishibe] deb tarjima qilingan.

Afsuski, soʻzma – soʻz tarjima sabab, yozuvchi nazarda tutgan koʻchma “yangi hayot sari” degan mazmun yoʻqolgan. Sababi, yapon tilida tarjimada berilgan ibora mavjud emas, uning oʻrniga 「新しい門出」 [atarashi: kadoʻde] (soʻzma – soʻz tarjimada: yangi darvoza chiqish) deb tarjima qilsa, ayni Pirimqul Qodirov nazarda tutgan fikr ifodalangan boʻlar edi.

5 – boʻlim “Taqdir taqozosi” deb nomlangan. Yaponchaga 「運命に従って」 [ummei ni shitagatte] (soʻzma – soʻz tarjimada: taqdirga ergashib” deb tarjima qilingan. Oʻzbek tili izohli lugʻatida “Taqdir” soʻziga: “Goʻyo oldindan belgilab qoʻyilgan, peshanaga yozilgan koʻrgulik: yozmish, qismat” deb izoh berilgan. “Taqozo” soʻziga esa “Biror holatdan, vaziyatdan kelib chiqadigan talab” degan izohni koʻrish mumkin.[7] Bundan xulosa shuki, “Taqdir taqozosi” degan sarlavhada qismatni tan olish, peshanaga yozilganidan qochib qutila olmaslik, Ollloh irodasidagi ishlarga boʻy sunish kabi, diniy taʼlimot tushunchalari yotibdi. Ammo, yaponcha tarjimada bunday fikr ifodalanmagan. Maqola muallifining fikricha 「神の意志」 [kami noʻ ishi] “xudoning irodasi” deb nomlansa yapon kitobxoniga gap aynan nima haqida ketayotgani ravshan boʻlar edi.

6 – boʻlim “Qayta koʻz ochgan buloq” deyilgan. Yaponchaga ham soʻzma – soʻz 「再び目を開いた泉」 [futatabi me oʻ hirayta izumi] deb tarjima qilingan. Ushbu sarlavhada “buloq” “Bobur”ga nisbatan qoʻllanilgan allegoriya boʻlsa, qayta koʻz ochish – qayta tirilish maʼnosini beradigan iboradir. Ammo yapon tilida “qayta koʻz ochish – qayta tirilish” degan tasavvurni bermaydi. Shu sabab, yozuvchi nazarda tutgan qayta tirilish degan mazmun yaponcha tarjimada ifodalanmay qolgan.

7 – boʻlim “Yulduzlar girdobi” deb nomlangan. Yapon tiliga ham soʻzma – soʻz 「星の渦」 [hoʻshi noʻ izu] deb tarjima qilingan.

2 – qism sarlavhalari tarjimasiga fikr bildirib oʻtsak. Leksik maʼnoni saqlab qolish va grammatik toʻgʻri tarjima qilishga intilish koʻp kuzatildi. Bunday grammatik toʻgʻri tarjima qilish esa kommunikativ adekvat tarjima prinsiplariga zid kelib qolishiga sabab boʻlgan.

Xulosa. Sarlavhalarning asli va tarjimasining tahlili bizga ko‘pgina qiziqarli natijalarni berdi. Xususan, sarlavhalar tahlili yordamida tarjima bevosita tarjima ekanini aniqlashning iloji bo‘ldi. Garchi tarjima asarning o‘zida bu haqida hech qanday ma’lumot berilmagan bo‘lsada, sarlavhalar ketma – ketligi va nomlanishiga qarab aynan o‘zbek tilidan tarjima qilinganligini aniqlashning iloji bo‘ldi. Qaysi tildan tarjima qilinganini aniqlashdan tashqari, nechanchi yillardagi nashrdan ekanligini ham aniqlashning iloji bo‘ldi. Yana shu narsa ma’lum bo‘ldiki, tarjimon asliga monand ravishda, grammatik shakldan va leksik ma’nodan chekinishsiz tarjima qilishga urungan. Ko‘p hollarda bunga erisha olgan ham. Misol tariqasida, 1 – qismdagi sarlavhalar tarajimasini keltirish mumkin. Ammo, asliga sodiqlikni saqlab qolishga intilgani sabab, kommunikativ ya’ni tarjima kitobxoniga tushunarlik bo‘lish kerak degan prinsipidan uzoqlashib ketish holatlari ham kuzatildi. Misol tariqasida, 2 – qismdagi 1, 2, 4, 6 – bo‘lim sarlavhalarini keltirish mumkin. Bundan ko‘rinib turibdiki, har qanday tarjima asarni ayni sarlavhalar tarjimasini tahlildan boshlash tadqiqot obyekti haqida muhim ma’lumotlarni berar ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES):

1. 林・四郎、野元・菊雄、南・不二男、「新国語辞典」第五版 発行所 三省堂、2000.
2. A. Madvaliyev. O‘zbek tilining izohli lug‘ati (3 - jildi)//O‘zbekiston nashriyoti. Toshkent – 2007
3. Madvaliyev A., Abdiyev H. “O‘zbek tili izohli lug‘ati” \ O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi nashriyoti – Toshkent, 2006
4. Qodirov P. Yulduzli tunlar \ G‘ofur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti. Toshkent – 1979.
5. 山口・久子、「バーブル (上)」第一版 発行所:有限会社後藤商会 アールズデザイン、2022.
6. 山口・久子、「バーブル (下)」第一版 発行所:有限会社後藤商会 アールズデザイン、2022.
7. Mag‘rufova Z. Толковый словарь узбекского языка \ Русский язык nashriyoti – Moskva, 1981.

Internet resurslar

8. www.savodxon.uz
9. <https://meaning-book.com/blog/20190909101247.html>
10. <https://www.weblio.jp/content/%E5%8F%B0%E9%A2%A8%E4%B8%80%E9%81%8E>
11. <https://reibunent.jp/21462>
12. <https://kotobank.jp/word/%E6%96%B0%E5%A4%A9%E5%9C%B0-538522>

13. https://uz.wikipedia.org/wiki/Yulduzli_tunlar#cite_note-3

